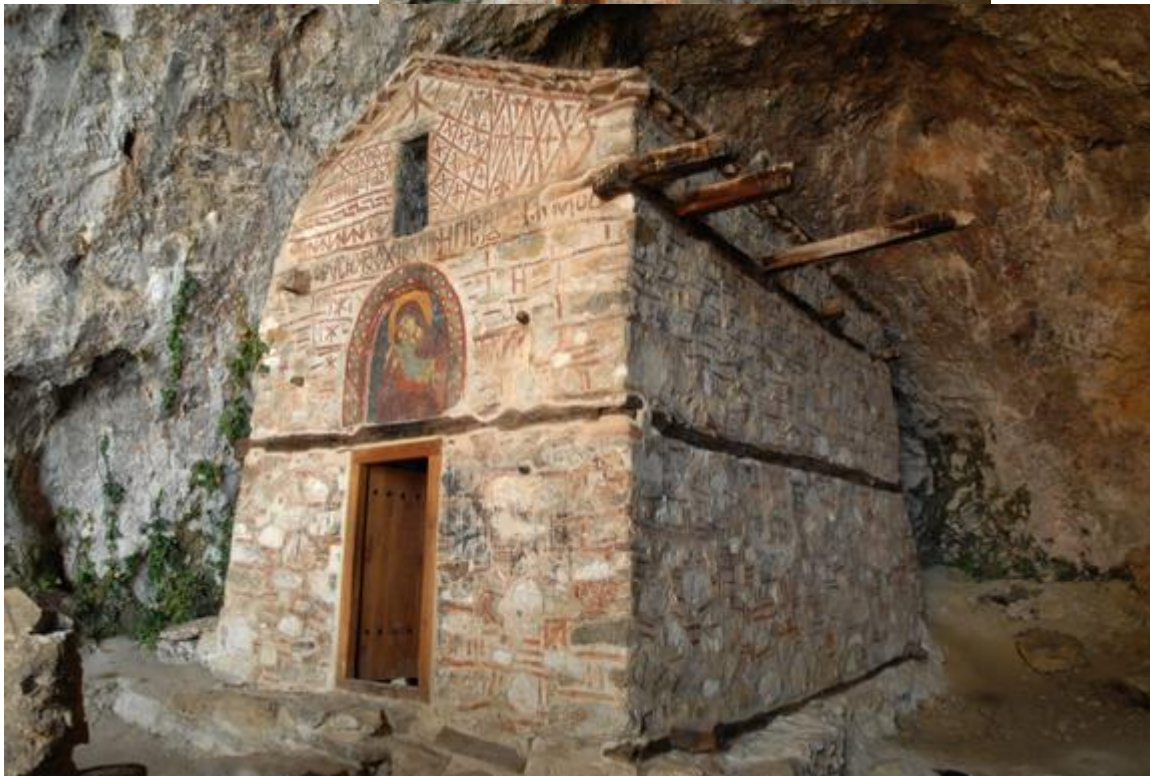

4 Νοεμβρίου 2011

Ασκηταριά της Μεγάλης Πρέσπας

Αφιέρωματα / Μοναστήρια της Μακεδονίας

Χρυσάνθης Σταυροπούλου-Τσιούμη

Καθηγήτριας στο ΑΠΘ

Να αναζητήσει κανείς τους ιδιαίτερους λόγους για τους οποίους κάποιοι άνθρωποι, επώνυμοι ή ανώνυμοι, μόνασαν κατά τους βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους στους βράχους της Μεγάλης Πρέσπας είναι δύσκολο. Ίσως είναι καλύτερα ο επισκέπτης να κάνει σήμερα τις δικές του σκέψεις και προεκτάσεις αφήνοντας τη γοητεία της φύσης και των ανθρώπινων έργων να

λειτουργήσει μέσα του. Βασικά πάντως η απομόνωση στα ασκηταριά των βράχων εντάσσεται στο πνεύμα του χριστιανικού ασκητισμού και είναι δείγμα αγάπης ή προσπάθεια εξαγνισμού «εν κοινωνία» προς τα όσα υπέφερε ο Χριστός. Το απομονωμένο, γαλήνιο και πανέμορφο αυτό κομμάτι της ελληνικής γης προσφερόταν και προσφέρεται γι' αυτή τη διαδικασία της εσωτερικής αναζήτησης.

Τα κελιά των μοναχών είναι σκαλισμένα στους βράχους και δίπλα τους ναοί ταπεινοί, χτισμένοι με ντόπια πέτρα. Η άρνηση των γήινων αγαθών και η διαβίωση σε σκληρές συνθήκες δεν αποκλείουν την ύπαρξη έργων ζωγραφικής, τα οποία άλλωστε αποτελούν στοιχεία της διδασκαλίας της πίστης και προσφορά στο Θεό.

Τοιχογραφίες των βράχων

Τα πρώτα έργα που βλέπει κανείς, καθώς προχωρεί στην απέναντι από το χωριό Ψαράδες όχθη, είναι οι τοιχογραφίες των βράχων. Ίχνη από λιθοκατασκευές ή λαξεύσεις στους απροσπέλαστους από την ξηρά βράχους δείχνουν ότι οι τοιχογραφίες πρέπει να ανήκαν σε ασκηταριά.

Η πρώτη τοιχογραφία που συναντούμε, μια Παναγία με τα χέρια υψωμένα σε δέηση και το Χριστό μπροστά στο στήθος αποδίδει τον παλιό κωνσταντινουπολίτικο τύπο της Παναγίας της Βλαχερνίτισσας. Ανορθόγραφη επιγραφή μιλάει για ανακαίνιση του χώρου με τη συνδρομή κάποιου ζεύγους. Σώζεται μόνο το όνομα της γυναίκας (Αρμένκα) και το έτος εκπόνησης της τοιχογραφίας (1455), στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Να υποθέσουμε ότι υπήρχε ή ότι υπάρχει κάτω από αυτήν την τοιχογραφία κάποια παλαιότερη; Αυτό είναι θέμα της μελλοντικής έρευνας.

Πιο πέρα μια δεύτερη τοιχογραφία εικονίζει πάλι την Παναγία να κρατεί στο δεξί χέρι τον Χριστό. Σε μια ανθρώπινη εκδήλωση μάνα και παιδί ακουμπούν τα πρόσωπά τους με τρυφερότητα. Ο τύπος της παράστασης ανταποκρίνεται στην Παναγία Ελεούσα-Γλυκοφιλούσα, όμως η επιγραφή την ονομάζει Πάντων Χαρά. Μια επιγραφή κάτω από την παράσταση σώζει τα ονόματα των αφιερωτών Μιχαήλ, Κωνσταντίνου και Μανουήλ Δραγάση και το έτος που κατασκευάστηκε η τοιχογραφία (1373), σε μια περίοδο δηλαδή δύσκολη και ταραγμένη. Το επώνυμο μας προσανατολίζει, χωρίς όμως αποδεικτικά στοιχεία, σε μια πιθανή σχέση των προσώπων με την αυτοκρατορική οικογένεια ή την αυτοκρατορική αυλή. Έργο με γρήγορες και σχηματοποιημένες πινελιές είναι χαρακτηριστικό μιας τέχνης με μοναστικό - επαρχιακό χαρακτήρα, η οποία όμως παρακολουθεί τη μεγάλη τέχνη της ίδιας εποχής.

Αξίζει να μνημονεύσουμε μία ακόμη τοιχογραφία που βρίσκεται από τη μεριά του χωριού Ψαράδες και κάπως πιο απόμακρα, η οποία παριστάνει τον άγιο Νικόλαο,

προστάτη των ναυτικών. Το έργο έγινε στα 1827 και δείχνει τη διαχρονική συνέχιση της παράδοσης και της σημασίας του χώρου.

Μεταμόρφωση του Σωτήρος

Το ασκηταριό της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος είναι το πρώτο που συναντούμε αμέσως μετά την τοιχογραφία της Παναγίας της Ελεούσας και ίσως και το παλιότερο, αφού υποθέτουμε πως πρέπει να έγινε του 13ο αι. Στον μυθό μιας μικρής παραλίας και μέσα στο βράχο σώζεται μικρός, πετρόχτιστος, μονόχωρος και καμαροσκεπαστος ναός. Βόρεια από αυτόν υπάρχουν ίχνη από κελιά μοναχών.

Η πρόσβαση γίνεται με μικρή ξύλινη σκάλα. Υπολείμματα τοιχογραφιών δείχνουν πως ο ναός είχε και ζωγραφική διακόσμηση, η οποία δεν σώζεται καλά.

Μικρή Ανάληψη

Πιο πέρα, ψηλά σε μια εσοχή βράχων είναι χτισμένο το ασκηταριό της Μικρής Ανάληψης. Η κατασκευή πρόσβασης που εκτελείται αυτήν την εποχή θα κάνει προσιτό στον κόσμο το μικρό και δύσβατο αυτό ασκηταριό. Χωμένος μέσα σε βράχο στέκεται ο μικρός καμαροσκεπαστός, μονόχωρος ναός που έχει ανατολικά μόνο δύο κόγχες, του ιερού βήματος και της πρόθεσης. Στους χώρους αυτούς σώζονται παραστάσεις με την Παναγία τη Βλαχερνίτισσα, τον Μελισμό, την Πεντηκοστή και την Ανάληψη. Είναι έργα προσεγμένα, καλής τέχνης της περιφέρειας, πιθανόν του τέλους του 15ου αι.

Παναγία η Ελεούσα

Ακολουθεί το καλύτερα διατηρημένο ασκηταριό της Παναγιάς της Ελεούσας. Βρίσκεται σε μια μικρή παραλία, ψηλά, μέσα σ' ένα βαθύ σπήλαιο με σχεδόν κάθετους βράχους. Ο ναός είναι μικρός και χτισμένος με πέτρες και κονίαμα. Είναι μονόχωρος και καμαροσκέπαστος. Εξωτερικά είναι επιχρισμένος και οι επιχρισμένοι τοίχοι διανθίζονται με κόκκινες γραμμές που μιμούνται την πλίθινη διακόσμηση των βυζαντινών χρόνων. Είναι μια λύση που δόθηκε για να ικανοποιήσει τις αισθητικές αντιλήψεις της εποχής και της περιοχής, μια και η μεταφορά πλίνθων στο δύσβατο αυτό χώρο ήταν προβληματική.

Στο τοξωτό τμήμα πάνω από την είσοδο εικονίζεται η Παναγία η Ελεούσα, πλαισιωμένη από ταινία με ωραίο κόσμημα. Η εικονογράφηση της μορφής της στη θέση αυτή δείχνει πως ο ναός ήταν αφιερωμένος στο όνομα της. Το εσωτερικό του ναού είναι γεμάτο με τοιχογραφίες. Σώζεται η ιδρυτική επιγραφή που αναφέρει ότι η ανέγερση του ναού της Θεοτόκου έγινε το 1409/10 με τη συνδρομή, τον κόπο και τα έξοδα τριών μοναχών, του Σάββα, του Ιακώβου και του Βαρλαάμ, όταν «αυθέντης» ήταν ο Βλουκασηνός (Βουλκασηνός). Συζητήθηκε το θέμα αν ο αναφερόμενος Βλουκασηνός ταυτίζεται με τον Vukasin που κατείχε την περιοχή το 1355-1371, τονίσθηκε όμως ότι ούτε αυτός ούτε ο γιος του ήταν αυτή την εποχή στη ζωή. Τι ακριβώς συμβαίνει μ' αυτήν την επιγραφή δεν είναι εύκολο να υποθέσουμε. Μήπως η επιγραφή του 1410 αναγράφηκε, όταν έγινε η εσωτερική

τοιχογράφηση και αναφέρεται και στο χτίσιμο που μπορεί να έγινε σε προγενέστερη εποχή; Είναι αλήθεια πάντως ότι η εξωτερική τοιχογραφία έχει διαφορετική ποιότητα από τις εσωτερικές τοιχογραφίες.

Μια άλλη επιγραφή στο νότιο τοίχο αναφέρει ως ζωγράφο τον ιερομόναχο Ιωαννίκιο. Αλλά και σ' αυτόν το χώρο διαπιστώθηκε τεχνοτροπική διαφοροποίηση των τοιχογραφιών, η οποία προβλημάτισε για το αν οι σκηνές της πάνω και της κάτω ζώνης έγιναν από τον ίδιο ζωγράφο, διότι αυτός που ζωγράφισε το Δωδεκάορτο της πάνω ζώνης έχει μια απλοϊκή τεχνική και τεχνοτροπία, ενώ η κάτω ζώνη με τους αγίους ακολουθεί πιο αποτελεσματικά την παράδοση της βυζαντινής τέχνης αυτής της εποχής.

Διατυπώθηκε μάλιστα η υπόθεση ότι ο Ιωαννίκιος, που φαίνεται να γνώριζε τη ζωγραφική της Καστοριάς και της Αχρίδας, είναι αυτός που ζωγράφισε τις μεμονωμένες μορφές των αγίων. Το θέμα χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση.

Αναγκαία η συντήρηση

Η άσκηση στους βράχους της Μεγάλης Πρέσπας άρχισε στους βυζαντινούς χρόνους και συνεχίστηκε στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Ονόματα επώνυμων και ανώνυμων μας μεταφέρουν σε διάφορες εποχές και σε διαφορετικές ιστορικές συνθήκες, οι οποίες πρέπει επίσης να έπαιξαν το ρόλο τους στις επιλογές κάποιων ανθρώπων για πλήρη απομόνωση από τα εγκόσμια.

Η μελέτη και η συντήρηση των λίγων αυτών ασκηταριών είναι έργο με προτεραιότητα όχι μόνο εξαιτίας της γοητείας τους αλλά και εξαιτίας του κινδύνου που διατρέχουν από το χρόνο και τις καιρικές συνθήκες.

(Πηγή: Η Καθημερινή. «Επτά ημέρες» -αφιέρωμα: Τα Μοναστήρια της Μακεδονίας, 14 Απριλίου 1996, σ.20-25.)

<http://bit.ly/139r8Sa>